

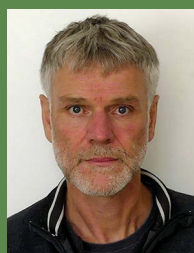
MØGGRAVERE OG DARWINHVEPSE

- om danske navne på dyr og planter

Foto: Ole Ohm Lundager

Der er ingen regler for brugen af danske navne modsat de videnskabelige, og opfindelsen af nye navne er ofte det vilde vesten. Et nyt råd, Taxonrådet, vil hjælpe med at styre processen og bidrage med rådgivning.

Om forfatteren

Lars Skipper er artslisteansvarlig på den officielle danske artsportal Arter og tovholder på det nyoprettede Taxonråd i regi af Statens Naturhistoriske Museum. Han har arbejdet med flere artsgrupper, men mest intensivt med tæger, hvilket blandt andet er mundet ud i tre bøger om forskellige tægegrupper i serien Danmarks Dyreliv. lars.skipper@get2net.dk

Vi kender i skrivende stund i størrelsesordenen 40.000 danske arter, et tal der dog konstant må opjusteres. Et øget fokus på ikke mindst mindre kendte artsgrupper er nok den vigtigste grund. Andre vigtige årsager er klimaforandringer samt indslæbte og forvildede arter. Også de sociale medier spiller en vigtig rolle. Ofte går der kun få timer fra en ny ukendt art er observeret og fotograferet, til den er artsbestemt af en ekspert.

Alle arter har et videnskabeligt navn, men kun cirka halvdelen har et dansk navn. Næsten alle hvirveldyr har danske navne, og det samme gælder planter, men retter

vi blikket mod insekter og andre smådyr, "orme" samt alger, ser billedet, med enkelte undtagelser, unægteligt noget anderledes ud.

For den artsrigeste familie i dyreriget i Danmark er der således kun fire ud af mere end 1.600 arter, der har et dansk navn i skrivende stund. Ikke engang selve familien med det videnskabelige navn Ichneumonidae, har et dansk navn. Indtil nu! Det nye navn, Darwinhvepse, er godkendt og anbefalet af det nyoprettede Taxonråd i regi af Statens Naturhistoriske Museum, hvis primære opgave vil være at rådgive om brugen af danske navne. Dette arbejde vil blive formidlet via artsportalen Arter, mere herom senere.

Men hvorfor skal vi overhovedet bekymre os om danske navne, når alle arter allerede har et videnskabeligt navn? Videnskabelige navne er svære at huske og svære at forholde sig til, medmindre man forstår latin og græsk. Det er unægtelig også lettere at føle et tilhørsforhold til et navn, som man kan forholde sig til, og lettere at formidle et budskab til lægmand om for eksempel sommerfuglen blodplet frem for *Tyria jacobaeae*. Et godt dansk navn kan desuden være en god hjælp til bestemmelse, hvis det er beskrivende for pågældende art.

Det giver dog ikke nødvendigvis mening at forsyne alle danske arter med dansk navn. For mange arts-

← Den artsrigeste insektfamilie i Danmark, ja faktisk i hele dyreriget, bærer det videnskabelige navn Ichneumonidae, men har ikke haft noget dansk navn. Det bliver der hermed rådet bod på med introduktionen af navnet Darwinhvepse. Navnet er en oversættelse af det engelske navn Darwin wasps. Disse hvepse spillede en vigtig rolle i forbindelse med udviklingen af Darwins evolutionsteori. Darwinhvepse, og langt hovedparten af de øvrige danske hvepse, er såkaldte parasitoider. De lægger æg i insekter og andre smådyr, der klækker og bliver til larver, som spiser værten op indefra. Darwin kunne ikke overbevise sig selv om, at en velgørende og almægtig gud skulle have skabt noget så gruopvækkende.

grupperes vedkommende er der kun få (eller ingen) danske eksperter, og da arbejdet med disse artsgrupper ofte foregår på tværs af landegrænser, vil det være de videnskabelige navne, der benyttes. De danske navne vil blot blive endnu et sæt navne, som man skal forsøge at holde styr på.

I takt med vores øgede viden om arternes slægtskab bliver arter konstant splittet, slået sammen eller flyttet til andre slægter, hvilket ofte giver udfordringer hvad angår de danske navne.

Hvor kommer de danske navne fra?

De eksisterende danske navne kommer fra mange forskellige kilder. Mange navne stammer fra gammel tid, hvoraf flere er baseret på overtro. Disse gamle navne er på forbilledlig vis beskrevet i bogværkerne *Folk* og *Fauna* samt *Folk* og *Flora*. Navnene var dog ikke altid lige stuerene og omfatter navne som lortesnapper (kjove), Peder laddenrøv (lomvie), pissepotte (ager-snerle) og dem, der er værre.

En lang række navne stammer fra eksisterende eller tidligere navneudvalg. Sådanne udvalg findes for blandt andet planter, fugle, svampe og skadevoldende insekter. I årene omkring årtusindskiftet blev der udgivet en håndfuld publika-

tioner i regi af *Projekt Danske Dyrenavne* med anbefalede navne på biller, edderkopper og andre smådyr.

For flere andre grupper har enkelte eksperter udarbejdet samlede navnelister over større eller mindre artsgrupper. Det gælder grupper som svirrefluer, springhaler og galmyg.

Ind imellem opfindes navne til lejligheden, for eksempel i forbindelse med udgivelsen af bøger og artikler, eller når nye arter dukker op i landet og bliver annonceret via sociale medier.

Hvad er et godt navn?

Et godt navn er beskrivende for den pågældende art, slægt, familie eller andet såkaldt taxonomiske niveau, uden at være for langt. Det er mundret, let forståeligt og følger officiel dansk retstavning.

Som eksempel på et godt navn kan nævnes sommerfuglen humle-dværgmåler. Dette navn siger noget om både værtsplante, størrelse og adfærd. Et andet eksempel er svampen klæbrig jordtunge, hvis navn beskriver konsistens, substrat og form.

En begrænset brug af sjove, eksotiske og på anden vis afvigende navne kan være kærkomment, så det

hele ikke bliver for kedeligt. Enkelte navne kan give et smil på læben på grund af et ords dobbeltbetydning. Punkteret jordbi har således ikke mistet luften, men bagkroppen hos begge køn er besat med tydelige punkter. Skør pudemos er skør i betydningen skrøbelig, og pilfinger er en fingerformet svamp, der vokser på piletræer.

Det er ikke altid let at gætte, hvilken artsgruppe en art tilhører ud fra navnet, som det fremgår af følgende eksempler: den lille mus (sommerfugl), flæsketerning (snegl), paddeleg (alge), kæmpeklat (svampedyr), cigarruller (bille) og pletlet langebarn (fisk).

En del navne er mere eller mindre intetsigende eller direkte misvisende. Navnet fiskehejre er måske nok beskrivende for arten, men også for andre danske arter af hejrer. Gråhejre ville være mere sigende i forhold til lige netop denne art. Gulstribet egetæge er ganske rigtigt gulstribet, men findes kun sjældent på eg, modsat en hel række af beslægtede arter. Langt hyppigere findes den på tjørn.

Navne, der angiver hyppighed eller geografisk udbredelse, kan være rammende, når de opfindes, men blive misvisende over tid på grund af ændringer forårsaget af klimaforandringer eller introduktion.

Praktisk taget alle danske arter af pattedyr, fugle, krybdyr og padder samt fisk, tilsammen kaldet hvirveldyr, har danske navne. Det samme gælder de danske planter såsom den blå anemone.

Foto: Lars Skipper.

Mange plantearter har fået deres navne på basis af signaturlæren. Den går ud på, at planternes udseende har synliggjort hvilke sygdomme, de kan helbrede. Det gælder arter som lungeurt, leverurt og milturt. Sidstnævnte (billedet) har således, med lidt god vilje, miltformede blade. Foto: Lars Skipper.

Vortebideren er en anseelig græshoppe efter dansk standard. Hvis du placerer den ved siden af en vorte, vil den bide vorten i stykker og udskille en væske, som får vorten til at forsvinde. I hvert fald ifølge gammel folketro. Foto: Flemming Bornholdt.

Det er således langt fra alle eksisterende navne, der lever op til kriterierne for gode navne, men det måske vigtigste kriterie for brugen af danske navne er hævdprincippet. Har en art et navn, som har været benyttet i lange tider, bør det som udgangspunkt bibeholdes.

Udseende, lyd og lugt som inspiration

Inspiration til danske navne hentes fra mange kanter såsom udseende, de sanseindtryk de forårsager hos os, deres levested, udbredelse og biologi. Indimellem får de navn efter betydningsfulde personer, og i mange tilfælde hentes inspiration i deres videnskabelige navne eller nationale navne fra vores nabolande.

Synssansen er vores vigtigste sans, og ikke underligt indeholder en meget stor del af danske navne et eller

flere elementer, der afspejler artens udseende. Det kan være farver, former, størrelse, pletter eller striber.

Navne, der indikerer skønhed, omfatter for eksempel prægtig nøgenhat, smuk tanglus og elegant rødfer. Mindre iøjnefaldende arter inkluderer uanselig jordløber og fesen fladhat. Blandt navne baseret på størrelse kan nævnes mikrocikade og kæmpekradser (parasitisk "orm"). En stor del af de danske mariehøns er opkaldt efter antallet af pletter eller prikker fra toplettet mariehøne over den velkendte syvpletlet og mindre kendte syvprikket mariehøne til fireogtyvepletlet mariehøne.

Et onomatopoietikon er et vanskeligt ord, som benyttes om ord, der er dannet på basis af en lyd. Det gælder blandt andet navnene på en række fuglearter såsom vibe,

krage, råge, ryle og klyde. Gransanger hedder chiffchaff og zilpzalp på henholdsvis engelsk og tysk, hvilket ikke er en indikation af forskellige dialekter, men forskellig tolkning af den samme lyd.

Hvinand har fået navn efter den hvinende lyd, som hannens vinger frembringer under flugten, og smældere er en familie af biller, der, hvis de lægges på ryggen, foretager et hop suppleret med et lille smæld i forsøg på at komme på ret køl.

Mange arter er opkaldt efter deres lugt. Det gælder enkelte dyr såsom løgfrø, men i højere grad planter og i særdeleshed svampe. Mange svampenavne taler således for sig selv såsom latrin-vokshat, marcipan-korkpigsvamp, og pelargonie-slørhat. Tæge-mælkehat vil færre nok kunne relatere sig til, da den har fået navn efter lugten af "stinktæger", en populærbetegnelse for visse tægearter, der som forsvaret udskiller en karakteristisk lugt.

Andre kilder til danske navne

Smag indgår ligesom lugt i mange artsnavne, og igen især blandt planter og i endnu højere grad svampe.

Mange arter er bitre eller beske, som det fremgår af navne som bitter mælkeurt og besk slørhat. Spiselig rørhat, der nok er bedre kendt under navnet Karl Johan, er mild og behagelig, og det samme gælder spiselig stenmorkel. Sidstnævnte er imidlertid dødelig giftig i rå tilstand, hvilket har ført til en navneændring til ægte stenmorkel. Omvendt er manddraber-mælkehat langt fra dødelig, men skarp og brændende stærk, og én man bør holde sig fra.

Også struktur og tekstur danner grundlag for mange navne. I den behagelige ende har vi arter som blød storkenæb og fløjlsgræs og i den knap så behagelige ende klæbrig limurt, slimet vokshat og tornet salat.

Begreber som biotop, habitat, substrat og værtsplante kan alle sige noget om en arts levested.

Det afspejles i navne som klitrose, barktæge, træflisagerhat og aspargesbille.

Stednavne indgår ikke sjældent i danske navne. Danske stednavne indgår i for eksempel Rømø-kalktuemos og Rønne-kulskorpe (svamp), og kigger vi udover landets grænser, finder vi navne som Laplands-svirreflue, Bermuda-slimfisk og Karpaterklokke. Sådanne navne bør som udgangspunkt undgås, da de ofte bliver misvisende over tid i takt med øget viden, klimaforandringer eller introduktion.

Som eksempel på et navn, der beskriver adfærd, kan nævnes vagabonderende møgbille. Anvendelse indgår også af og til i artsnavne, som for plantearterne farve-vajd og farve-reseda, der bliver benyttet til garnfarvning.

En del arter er navngivet efter personer. Mortensens rutrød er navnet på en alge, og Konrad og Jensen har lagt navn til hver deres vokshat.

I enkelte tilfælde benyttes de videnskabelige navne eller en "fordansking" af disse som danske navne. Det gælder blandt andet dagsommerfuglene iris og ilia samt symfyer og pauropoder, to grupper af små tusindben ukendt af de fleste.

Taxonrådet og artsportalen Arter

Som nævnt i indledningen er der oprettet et såkaldt Taxonråd med ophæng på Statens Naturhistoriske Museum. Dette råd vil tage sig af opgaver med relation til blandt andet navne og klassifikation med primær fokus på danske navne. I skrivende stund er der 17 medlemmer med tilknytning til blandt andet Københavns Universitet, Aarhus Universitet, Naturhistorisk Museum Aarhus og artsportalen Arter. Tilsammen råder de over en bred viden og erfaring indenfor en lang række forskellige artsgrupper.

Det er som udgangspunkt ikke rådets opgave at finde på nye navne. Det vigtigste er at bidrage til, at vi

Artsnavngivningens "ti bud"

Taxonrådets vejledende kriterier for gode, danske navne på arter:

1. Eksisterende navne skal som hovedregel bibeholdes (hævdprincippet)
2. Navne bør så vidt muligt sige noget væsentligt om egenskaber, såsom udseende, adfærd, levested eller eventuelt anvendelse
3. Navne bør være korte, mundrette, og nemme at forstå
4. Navne på arter i Danmark bør være tidløse i forhold til udbredelse. Således bør "almindelig" undgås. Det samme gælder geografiske betegnelser
5. Interessevækkende navne bør tilstræbes frem for navne, som giver uheldige associationer
6. Det samme navn bør som udgangspunkt ikke benyttes mere end én gang
7. Nye navne bør dannes på grundlag af officiel dansk retstavning
8. Nye navne bør så vidt muligt være i overensstemmelse med gængs overordnet taxonomi
9. Kun i helt specielle tilfælde bør det videnskabelige navn benyttes som dansk navn. Men udenlandske populærnavne og videnskabelige navne kan være inspirationskilde
10. Navne, der stimulerer fantasien, kan benyttes i oplagte tilfælde, selv om de afviger fra eller direkte går imod et eller flere af de øvrige kriterier.

får nogle gode, blivende navne, som så mange som muligt vil bruge. Rådet vil bidrage med rådgivning, hvor der opstår ønsker om nye navne eller forviklinger omkring eksisterende navne, og hjælpe med kontakt til og mellem eksperter.

Til brug for dette arbejde har Taxonrådet udarbejdet et sæt kriterier, "De ti bud", på basis af en række tidligere og eksisterende navneudvalg.

Rådets arbejdsopgaver og beslutninger samt godkendte og anbefalede navne vil fremgå af den offentlige artsportal Arter, hvor alle

kan indsende egne fund af danske organismer og søge på andres. Udover Arter-brugernes egne fund rummer portalen over 50 millioner fund fra en lang række eksterne datasæt fra foreninger, museer, offentlige registreringer, engagerede privatpersoner og meget mere.

Til sidst blot en opfordring til at komme ud i naturen. Vær nysgerrig, iagttag, fotografer, fordyb dig og del dine oplevelser og erfaringer med andre. Der er uanede mængder af oplevelser, som venter på at blive oplevet, arter, der er til stede, men endnu ikke fundet, og viden, der venter på at blive afdækket. ■

Mange danske navne gives på basis af vores sanseindtryk. Det kan være rent visuelt eller pga. en lydytring, en lugt, en smag eller en taktil fornemmelse. På billedet ses en løgfrø, der har fået sit navn, fordi den udskiller et hvidløgslugtende sekret, hvis den føler sig truet. Foto: Mette Kirkebjerg Due.

Yderligere læsning
Artsportalen Arter: arter.dk

De ti bud. Vejledende kriterier vedrørende danske navne: om.arter.dk/media/213lcyf/de-ti-bud.pdf

Brøndegaard, V.J. 1978-80. Folk og flora. Bind 1-4. Rosenkilde og Bagger

Brøndegaard, V.J. 1985-86. Folk og fauna. Bind 1-3. Rosenkilde og Bagger

Teksterne fra Brøndegaards bogværker er tilgængelige via de respektive arter i Artsbogen på Arter.dk